

ERIK KETELAAR

Barcelona, 8 de juny de 2017
Palau Moja

Agraïm al Departament de Cultura i, particularment, a Enric Cobo que ens hagin permès enregistrar l'entrevista.

Avui a Barcelona l'edifici panòptic de la presó Model tanca les seves portes després de 113 anys. Trobo que és una coincidència estimulante per començar la nostra entrevista recordant el vostre article «Temples d'arxius, presons d'arxius». Ha arribat el moment que els arxius canviïn la vigilància i la disciplina per la informació compartida? Ha arribat el moment d'obrir els arxius i tancar les presons?

Crec que les institucions d'arxiu sempre han existit per compartir la informació. Jo faria servir una altra metàfora: en un paradigma postcustodial, els arxivers hem de sortir dels nostres edificis i anar al carrer per connectar amb les nostres

comunitats i formar-ne part. A Barcelona hi ha un magnífic sistema d'arxius de districte, que són les sucursals dels arxius històrics estretament lligades al públic. Podem anar encara més enllà: en un món postcustodial, la principal tasca de l'arxiver ja no és *custodiar* els arxius internament, sinó ajudar les comunitats a crear i mantenir els seus arxius propis o tenir una mena de sistema que vinculi els arxius de les comunitats amb un arxiu central de la ciutat o la província. Per descomptat, tal com deia Derrida, els arxius sempre requereixen un lloc d'inscripció, però aquest lloc, en l'era digital, és més un espai que no pas un lloc. Per això, el concepte de la presó o el temple que vaig fer servir fa molts anys ha de canviar i ho està fent. No puc valorar fins a quin punt això és així a Espanya o Catalunya, però per a molts arxivers que han rebut formació per mantenir els arxius en custòdia i proporcionar als seus edificis la màxima seguretat possible és difícil demanar que la gent entri als arxius en comptes de portar els arxius a la gent.

Aquest procés per compartir posarà fi a les *narratives* tàcites que sorgeixen de les polítiques nacionals basades en criteris implícits d'*arxivització*? Pot ser que la participació de la societat civil, i no només dels experts, en l'avaluació sigui el factor clau?

És una qüestió difícil perquè, com ja he dit, implicar la comunitat en l'arxiu sona molt bé però, com també he escrit, ser una comunitat implica posar una frontera al vostre voltant. Per exemple, si tenim la comunitat A, aquesta *lluïtarà* contra la comunitat B o la C. Així, si la comunitat duu a terme l'avaluació, aquesta no és necessàriament *millor* que el que es fa avui: es troben narratives tàcites a totes les escales de l'estat, la societat, les comunitats... Per exemple, en alguns arxius LGBT els custodis són membres de la comunitat, però cal ser comunista per donar accés als arxius comunistes? Cal ser gai per garantir l'accés als arxius gais? Hem d'anar amb molt de compte quan adoptem aquesta idea dels arxius participatius o comunitaris, ja que significa que hem de permetre que altres persones vinguin als arxius i els facin servir.

Evidentment, quan algú té «el poder dels arxius» pot tenir la temptació de comportar-se com un estat. Fer que els procediments arxivístics siguin transparents i explícits podria ser una solució.

I tant. Com sabeu, durant anys he col·laborat amb la Universitat Monash d'Austràlia, que treballa en un projecte meravellós relacionat amb l'estudi dels arxius i la història dels aborígens. Alguns materials només són accessibles per a les

persones grans de la comunitat, perquè es mantenen en secret. Però, si aquestes comunitats entenen que tenir els seus arxius és una qüestió de poder i tenen contacte amb professionals per garantir la transparència i l'accés, funciona. Tanmateix, no és tan senzill... És important que les associacions (professionals), com jo les anomeno, o els arxivers, i no només els arxivers professionals, s'impliquin en les comunitats a fi de garantir que la seva conducta compleix les normes d'accés, preservació, etc.

Comunitats de documents, comunitats de memòria, comunitats d'arxius... sembla que el quart paradigma variable assenyalat per Terry Cook el 2013 finalment predomina sobre els altres tres (testimoni, memòria, identitat). Quins són els principals factors que poden contribuir a la transició dels serveis d'arxiu a les comunitats d'arxiu?

Bé, encara que ja estem entrant en aquesta *última etapa*, no perdem el testimoni, la memòria ni la identitat. Segons Terry Cook, per als arxivers professionals les comunitats també són sinònim de revisar algunes idees amb relació a què és en realitat la comunitat d'arxivers. Col·laborar amb les comunitats va més enllà d'obrir llocs web; és sortir al carrer i intentar trobar tants *consultors* com es pugui, persones que tinguin un contacte regular amb aquestes comunitats. I, per

què no, oferir cursos com ara «Arxivística per a no-arxivers» als arxius municipals o provincials en què es convidi gent de les diferents comunitats a aprendre els procediments bàsics. A la llarga, en algun moment de la seva existència, algunes comunitats desapareixen o es fusionen amb altres comunitats; potser en aquest moment s'aproparan a l'arxiu principal per disposar-hi els seus fons. En aquest punt, l'arxiver topa amb una dificultat: no es tracta d'arxius en el sentit estricte de la terminologia arxivística (perquè poden contenir tot tipus d'objectes). Per això, hem d'estar oberts a acceptar que els textos de la memòria no són només documents i hem d'assolir acords entre els arxius, les biblioteques i els museus per ensenyar i guiar les comunitats en la gestió del seu ampli espectre de textos de la memòria.

Així doncs, a l'hora de dissenyar els programes i les activitats de divulgació, en comptes de fer-ho des de dins de la institució, hem de preguntar directament a les persones què els agradaria que tinguéssim en compte i tenir present que *tothom és arxiver*.

Tothom és arxiver i tothom és contribuent. Això també és important tenir-ho present. Les institucions d'arxiu tenen pressupostos i, malgrat que molts arxivers es queixen perquè no tenen prou personal o prou temps, un cop

s'entra de veritat en aquestes comunitats s'entra en comunitats de contribuents. Paradoxalment, com més temps es passa fora de l'edifici, més diners o almenys més suport polític es pot obtenir per augmentar el pressupost destinat a aquestes activitats *extres* que, amb el temps, esdevindran una part integrant de la missió d'una institució d'arxiu.

En realitat, a Catalunya la Llei d'arxius, aprovada el 2001, és força postcustodial en el sentit que, en teoria, els arxivers s'ocupen de tot el cicle vital dels documents i no només de la fase final. Però el clixé patrimonial és el predominant entre la classe política i la ciutadania.

És difícil, sens dubte, perquè, d'una banda, els arxivers han de sortir de la seva zona de confort i, de l'altra, el públic ha de reavaluar i reconsiderar què són els arxius. De fet, avui dia l'arxivística té més a veure amb un telèfon mòbil, que ja no és un telèfon sinó un dispositiu d'arxivatge en què les persones desen els seus records, les seves fotografies o les seves converses. Podrien demanar orientació als arxius històrics, per exemple de Barcelona, sobre com arxivar els seus telèfons mòbils? Actualment, fins i tot al meu país, els arxivers governamentals ens hem de centrar en l'ús dels missatges de text per part de ministres i polítics, la qual cosa també és vàlida per a la gent normal... Tothom és arxiver.

«Els arxivers han de sortir de la seva zona de confort i, de l'altra, el públic ha de reavaluar i reconsiderar què són els arxius»

En realitat, avui dia aquesta és una de les qüestions principals, perquè per primera vegada en la història, gràcies a les noves tecnologies, si s'està informat es pot decidir —o almenys intentar-ho— quina part dels fons propis es vol conservar. Per això, els arxivers ens hem de centrar en com compartir els nostres coneixements amb la gent per fer-ho possible.

La qüestió cabdal per a qualsevol arxiver és que hem d'intentar deixar clar al públic que fa avaluacions cada dia, fins i tot cada hora. Per exemple, ahir vaig visitar l'exposició a l'Arxiu Històric, on hi ha documents medievals, una carta escrita per Émile Zola, etc. Al meu parer, a la darrera vitrina hi hauria d'haver un telèfon mòbil o haurien de penjar un mirall i dir: «L'arxiver t'està mirant».

I ara l'arxiver no és només una persona o, com en el passat, l'Estat. Avui dia el Gran Germà són Facebook, Twitter... totes aquestes grans empreses que fan negoci amb la vostra informació, amb la vostra

identitat. Per això és més important que mai generar aquesta consciència. En aquest sentit, com que els nostres coneixements com a arxivers estan en constant evolució, quina és la funció més important que els arxivers han d'exercir avui?

Al meu entendre, és oferir un lloc o espai on conservar l'autenticitat dels documents, garantir l'autenticitat del document un cop creat. Especialment ara, en l'era de la postveritat. Els arxius no tracten de la veritat, tracten de les històries. Prenem com a exemple les piulades de postveritat del president Donald Trump: els arxius han de donar a les generacions futures la possibilitat de comprovar què era veritat i què era postveritat, ja que ambdues formen part dels arxius. El document més antic dels arxius dels Països Baixos és una carta imperial de l'any 1000. No és una falsificació, però és falsa. L'emperador va concedir oralment alguns drets al monestir i al cap d'un temps van redactar un document que, en l'àmbit diplomàtic, s'anomena original aparent. Així, en els temps postcustodials, els arxius han d'oferir l'oportunitat que els documents es conservin en un estat autèntic, a punt per resistir les pressions polítiques per destruir-los o conservar-los. I això fa retrocedir fins a la responsabilitat. Així doncs, en un sentit ampli, garantir la preservació de la memòria social és la principal funció arxivística que pot incidir positivament en la societat.

Això no vol dir que ens hàgim de convertir en informàtics. El mitjà canvia, però també ho fan les maneres en què la societat fa servir aquests mitjans. Va molt més enllà de la tecnologia; es tracta de comprendre com avui les persones, i especialment els joves, es mouen per la societat i com arxiven o no els seus records i la seva identitat en les comunitats de les quals formen part. Naturalment, no cal conservar-ho tot; és una qüestió d'avaluació, però la manera en què la societat... és com quan es va passar dels manuscrits a la impremta. Vivim en una època meravellosa.

Les administracions d'arxiu estan preparades per participar de veritat en el paradigma de govern obert? És possible abordar aquest repte mentre encara estem ancorats en els ministeris de cultura/patrimoni?

És un interrogant etern: de quin ministeri han de formar part els arxius? No hi ha una resposta única. Però el més important és tenir un ministre que senti interès pels arxius, tot i que no es pot incloure en la legislació. No crec que hàgim de dedicar massa energia a aquesta qüestió. La raó fonamental per conservar els arxius és utilitzar-los. Si això no pot ser, no té sentit. Per això ens hem de centrar sempre en l'ús, la dimensió pluralitzadora, per part del creador dels arxius, la societat, etc. De vegades aquest ús vindrà de l'àmbit cultural, altres vegades de l'àmbit

jurídic... Una vegada vaig provar de transferir els arxius nacionals d'un ministeri a un altre i us puc assegurar que és un malson.

«el més important és tenir un ministre que senti interès pels arxius, tot i que no es pot incloure en la legislació.»

També és important que les associacions professionals formin grups reduïts per estudiar alguns temes concrets (com ara la normativa europea relativa a la privadesa) i comparteixin les seves conclusions; així les associacions esdevindrien el centre de coneixement de la professió i les institucions més petites se'n podrien beneficiar. Als Països Baixos hem creat una aliança entre l'Associació d'Arxivers, l'Associació de Directors d'Arxius i els Arxius Nacionals. Aquestes institucions cooperen: de vegades liderades per l'Associació d'Arxivers, altres vegades amb els Arxius Nacionals al capdavant, etc.

Quin ha de ser, doncs, el principal objectiu de les associacions professionals? Compartir els coneixements professionals, fer activitats de promoció, pressionar?

Quan presidia l'associació dels Països Baixos, vaig dir que el sistema d'arxius del país necessitava una mena de

tensió entre els arxius governamentals i l'associació. Hi ha d'haver una associació autònoma que no tingui por de parlar, fins i tot contra les polítiques governamentals. Només la tensió pot portar a la creació d'alguna cosa nova.

A més, comptem amb aquesta entitat del sector, l'Associació de Directors, i hi ha hagut propostes per fusionar-la amb l'Associació d'Arxivers. Soc una de les persones contràries a aquesta fusió. Considero que aquestes associacions han d'estar separades, perquè un arxiver individual que sigui membre de l'associació ha de poder aixecar-se i criticar el seu cap, que és el director de l'arxiu. Així, tot i que es produeix la situació curiosa que en l'assemblea anual hi ha dos comitès executius i membres separats i que alguns punts de l'ordre del dia són per als directors i uns altres per als membres individuals, es mostra la divisió que els separa. Crec que ha de ser així.

Per acabar, hi ha d'haver un contacte regular entre les associacions professionals a escala europea, com el que hi ha des del 1991 entre els arxivers nacionals. Les associacions podrien aportar més en l'intercanvi d'informació professional, decidint qui s'ha de posar al capdavant d'un tema determinat i compartint amb els altres, etc.

Una última pregunta. Com que els arxius són polítics, les associacions professionals poden separar la for-

mació tècnica de les conseqüències o el context polítics? Dit d'una altra manera, on s'acaba l'arxiver i on comença el ciutadà?

Estem d'acord que l'arxivística és política: la política de la memòria, la política de l'avaluació i la política de l'accés. Fins i tot descriure o ordenar arxius és una expressió de poder i, per tant, política. Però és política amb minúscula. En la política amb majúscula, la política estatal o regional, hi pot haver casos en què la professió hagi d'aixecar la veu: la regulació de les dades, la privatització de les empreses públiques, què passa amb els seus arxius? És un tema polític. Crec que l'associació s'ha de fer sentir. Per exemple, als Països Baixos la nostra associació compta amb un petit grup que intenta fer pressió en alguns casos i la Societat d'Arxivers de l'Amèrica del Nord fa pressió molt activament amb altres persones. Naturalment, l'associació no pot dir quin partit s'ha de votar, però si el programa d'un partit polític concret és contrari als interessos bàsics dels arxivers, s'ha de dir. Així, en el número de febrer de la nostra revista professional hi havia un resum del que els partits que es presenten a les eleccions generals que se celebraran al març diuen sobre els arxius, la privadesa, l'accés públic, etcètera.

Crec que mai no m'he trobat amb un cas en què hagi tingut dificultats per equilibrar els dos papers, el de pro-

«descriure o ordenar arxius és una expressió de poder i, per tant, política.»

fessional i el de ciutadà. Una vegada, essent arxiver nacional, vaig exercir de denunciador. Havia sentit rumors força sòlids que els serveis d'intel·ligència estaven a punt de destruir documents. Per això, vaig recórrer a la premsa per informar els periodistes i aquests van escriure un article meravellós. Evidentment, les ordres com a funcionari no em permetien fer res. Però vaig haver de prendre aquesta mesura, encara que fos contrària a les ordres. Em podria haver costat la feina, però era un risc que volia prendre; de vegades cal embrutar-se les mans. Al final, per sort, tot va acabar bé.